

Александар СИМОНОВСКИ

Александар Литовски, *Македонскаѝа националноослободителна ѝлаѝформа во Вѝораѝа свейска војна (1941-1944), Сојуз на здруженијата на Македонците од егејскиот дел на Македонија - Скопје, Скопје 2008, 321*

Македонската народноослободителна антифашистичка војна во периодот 1941-1944 година, отвори нови можности за конечно решавање на македонското национално прашање, но, со оглед на поделеноста на Македонија, и пред и за време на војната, во одделни делови на Македонија постоеле различни услови за водење на борбата за национално ослободување, државно конституирање и обединување на Македонија. Која беше националната програма на македонското ослободително движење во тоа време и дали во текот на војната беше создадена македонска држава во нејзините етнички граници, можеме да прочитае во монографијата на д-р Александар Литовски „*Македонскаѝа националноослободителна ѝлаѝформа во Вѝораѝа свейска војна (1941-1944)*“. Оваа книга се состои од 321 страница и содржински е составена од предговор, вовед, пет глави (со повеќе поднаслови), заклучок, кратенки, извори и литература, индекс, и е проследена со 533 фусноти како дополнување и објаснување на основниот текст со што се задоволени сите критериуми делото да има третман на научен труд.

Обработката на темата, истражувачките зафати и застапеноста на македонската националноослободителна платформа (1941-1944) во македонската историографија се објаснети во предговорот (7-19), додека во воведниот дел (21-27), авторот го прикажува геополитичкиот простор на Македонија и историскиот развој на македонската нација од втората половина на XIX век сè до Версајската конференција кога е потврдена поделбата на Македонија по Првата светска војна.

Во првата глава под наслов „Македонското национално прашање меѓу двете светски војни“ (29-59) е проследен развојот на

македонската политичка и национална мисла, обработени се позначајните македонски револуционерни и културно-просветни организации и групи, и личности од тој временски период, како и нивните програмски определби во однос на основните државотворни и национални проблеми. За целосно заокружување на оваа проблематика и поради фактот дека комунистичкото движење имало значајно влијание врз македонските националноослободителни сили, авторот ги обработува политиката, ставовите и односот кон македонското национално прашање на Коминтерната и комунистичките партии на земјите во кои влегувале деловите од поделената македонска етногеографска територија.

Во втората глава „Националноослободителната и антифашистичка војна на македонскиот народ и односот на народноослободителните движења од Југославија, Грција и Бугарија кон македонското национално прашање“ (61-116) е извршена тематска разработка на Балканот и Македонија во Втората светска војна, и во тој контекст, авторот врши анализа на македонската вооружена борба (во рамките на балканските комунистички партии) од сите три дела на Македонија и позициите на тие партии кон прашањето за создавање македонска национална држава и обединувањето на Македонија. При оваа елаборација е наведена констатацијата дека Народноослободителната антифашистичка војна на Македонија (НОАВМ) најголем успех имала во вардарскиот дел, но, ставовите на Комунистичката партија на Југославија (КПЈ) иако укажале на некои важни моменти од македонскиот национален развој во рамките на идната југословенска федерација, сепак, тие биле далеку од интегралното решавање на прашањето за обединета Македонија. Целосното дефинирање и реализирање на македонските национални стремежи и барања, авторот го одредува преку настојувањата на Комунистичката партија на Грција (КПГ) и Бугарската комунистичка партија (БКП) македонското национално прашање да го употребат само во функција на своите антиокупаторски и антифашистички дејствувања или да го решат во границите на нивните држави. Со оглед на таквите неповолни услови за дејствување, д-р Литовски доаѓа до неминовен заклучок дека тие предиспозиции резултирале со понизок степен на развој на македонската националноослободителна борба во егејскиот и во пиринскиот дел на Македонија.

Централното внимание во третата глава „Националните и идејните позиции на македонската националноослободителна платформа во Вардарскиот дел на Македонија (до Првото заседание на АСНОМ)“ (117-175) е посветено на неколку релевантни прашања што биле од големо значење за натамошниот тек на македонската ослободителна борба. Тука, преку темелното разработување на прогласите, летоците и другиот пропаганден материјал што го

дистрибуирале борците и раководството на НОАВМ, укажано е на значењето на манифестацијата и афирмацијата на македонскиот национален идентитет како темел врз кој ќе се постават барањата за државноста и обединувањето на Македонија, но и да се разобличат сите антимакедонски проокупаторски елементи што биле против македонското национално ослободување. Имајќи ја предвид главната улога на комунистите во македонското националноослободително движење, авторот пишува - во почетниот период на НОАВМ бил создаден впечаток дека борбата се води за реализирање на тесно-партиски интереси и класни цели. Меѓутоа, во наредните години овој недостаток бил коригиран со широката идејно-политичка основа, која во редовите на народноослободителната војна вклучила голем број македонски патриоти со различни политички (идеолошки) убедувања, а паралелно со тој процес, во македонската борба требало да се повикаат и припадниците на националните малцинства во Македонија. Таквата насоченост, комплетно била изразена во организирањето на Првото заседание на Антифашистичкото собрание на народното ослободување на Македонија (АСНОМ), кога единствените критериуми претставувале антиокупаторската антифашистичка определба и прифаќањето на македонската националноослободителна платформа изразена во Манифестот на Главниот штаб на народноослободителната војска и партизанските одреди на Македонија (ГШ на НОВ и ПОМ).

Четвртата глава „Националноослободителната платформа во вардарскиот дел на Македонија по прашањето за создавање македонска држава и обединување на македонскиот народ (до Првото заседание на АСНОМ)“ (177-218) претставува анализа на определбите за решавање на македонското национално прашање во рамките на двете основни опции: „балканското“ и „југословенското“ решение. Авторот вели дека двете решенија преовладувале во различни периоди од војната и нивната заедничка цел била создавање македонска национална држава. Така, „балканското решение“ предвидувало македонската држава да биде создадена во нејзините етнички граници и како составен дел од балканска федерација или конфедерација, додека делумното „југословенско решение“ опфаќало рамноправен статус на македонската држава во идната федеративна југословенска државна заедница, но секогаш постоела можноста за целосно решавање на македонското прашање и обединета Македонија како национална држава на македонскиот народ да влезе во составот на една југословенска федерација. Реалната примена на некоја од опциите секогаш зависела од интересите на балканските држави и пред сè големите сили, а со доаѓањето на Светозар Вукмановиќ-Темпо во Македонија и по Преспанскиот состанок на Централниот комитет на Комунистичката партија на Македонија

(2.VIII.1943), започнало практичното спроведување на „југословенското решение“, кое од членовите на Акциониот народноослободителен комитет (АНОК) ќе биде примено со резерва, меѓутоа, како што се ближел крајот на војната, сè повеќе се прифаќало тоа решение.

Во петтата глава „Македонската националноослободителна платформа во 1944 и создавање на Демократска Федерална Македонија“ (219-258) се разработени преземените чекори за спроведување на „југословенското решение“ во вардарскиот дел на Македонија, каде што биле создадени неопходните услови за свикување и одржување на Првото заседание на АСНОМ и прокламирањето на македонската национална држава. Натомошниот дел од оваа тематска целина претставува елаборирање на македонската националноослободителна платформа во егејскиот дел на Македонија, каде што „југословенското решение“ позитивно одекнало, бидејќи тоа било основата за евентуалните обиди за обединување на Македонија во време кога раководството на КПГ опстојувало на дотогашните негативни ставови во однос на македонското национално прашање. Посебно место во оваа глава е отстапено на одржувањето на Првото заседание на АСНОМ (2.VIII.1944) и создавањето на Демократска Федерална Македонија (ДФМ), и во тој поглед, д-р Литовски ги коментира позначајните ставови заземени во поднесените реферати од аспект на реализацијата на македонската националноослободителна платформа, државноста и обединувањето на Македонија, за потоа да бидат образложени и решенијата од Заседанието врз кои во иднина требало да се гради ДФ Македонија.

Во заклучокот (259-272) на книгата авторот дава свои сублимирани видувања за остварувањето на македонската националноослободителна платформа во текот на НОАВМ, притоа заклучувајќи дека создавањето на македонската национална држава само на еден дел од етничката територија на Македонија и тоа како федерална единка во федеративна Југославија, претставувало делумно реализирање на македонската националноослободителна платформа, но сето тоа било во согласност со тогашните можности диктирани од меѓународниот фактор.

На крајот, можеме да истакнеме дека станува збор за едно сериозно научно дело, кое базирајќи се на архивските истражувања, објавената документација и консултираната литература од различна провиниенација, врши длабока анализа на развојот и реализацијата на македонската националноослободителна платформа во текот на Втората светска војна, со што фондот на македонската историографија за периодот 1941-1944 година ќе се збогати со уште еден значаен монографски труд во кој е прикажана финалната фаза од борбата на македонскиот народ за создавање македонска национална држава.